

рассматривать как педагогическую модель образования взрослых, которая содержит широкие потенциальные возможности для непрерывного образования.

Ключевые слова: непрерывное обучение, образование взрослых, неформальное образование, учебный кружок, Высшая Народная школа.

SUMMARY

N. Terokhina. Peculiarities of non-formal adult education in Ukraine.

The article identifies the major facts of non-formal adult education in Ukraine, reveals its importance to modern society; defines and justifies the theoretical foundations of non-formal education; examples of non-formal adult education in Ukraine and its main features are described. Study circle, Folk high School, University of the Third Age can be described as a pedagogical modal for adult education, which contains a great potential for continuing education.

Key words: lifelong learning, adult education, non-formal education, study circle, Fork High School.

УДК 339.727

В. В. Яценко

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Виділено практичне значення педагогічних інновацій і розкрито деякі з напрямів реалізації педагогічних інновацій у сучасній освіті. Дано характеристику терміну «педагогічна інновація». Розкрито причини розвитку педагогічних інновацій. Проаналізовано підходи до типології педагогічних інновацій. Визначено значення педагогічних інновацій у системі професійної освіти як однієї зі сфер реалізації сучасної освіти. Виділено й розкрито деякі з напрямів реалізації педагогічних інновацій у сучасній освіті. Сформульовано реалізацію профільного навчання як одну з істотних форм нововведень в українській школі. Визначено методологічну основу проектування системи профільного навчання як принципів свідомості й системності української освіти.

Ключові слова: освіта, інноватика, педагогічні інновації, педагогіка, професійне навчання, зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), профільне навчання.

Постановка проблеми. За останні 25 років у педагогічній теорії виникла велика кількість нових понять, нових термінів, запозичених з інших дисциплін, що свідчить про великий зв'язок педагогіки з іншими науками. Так, сьогодні часто говорять про економічність і раціоналізацію навчання, про навчальну техніку й технології. До міждисциплінарної категорії відносять і поняття «інновація».

Педагогічна інноватика на відміну від інноватики в інших сферах розглядає освіту людини, а не інші процеси – матеріально-технічні, економічні та ін. Саме зміни в освіті людини є головним завданням даної науки, а не формальні ознаки освіти взагалі, як, наприклад, кількість годин, які виділяються на навчальний предмет або забезпечення шкіл устаткуванням.

Аналіз актуальних досліджень. Основоположниками педагогічної інноватики є М. Роджерс, К. Майлс, американці Бив і Болен Найхоф, Б. Рансуик, О. Г. Хомерики, У. Л. Аношкина і З. У. Резванов, французький

учений Еге з вітчизняних науковців цією проблемою займаються: М. Потконяк, С. І. Ожегова, М. Р. Юсуфбекова, М. М. Поташник, О. Р. Хомерики, У. С. Лазарев. Прикладом радикального нововведення є роботи М. П. Щетиніна, а згодом розвинені його послідовниками А. А. Остапенко, О. Н. Тубельский та ін.

Мета статті – виділити практичне значення педагогічних інновацій і розкрити деякі з напрямів реалізації педагогічних інновацій у сучасній освіті.

Виклад основного матеріалу. Хоча неможливо точно визначити походження терміна «інновація» (нововведення), вважається, що цей термін у суспільні науки потрапив із природних, оскільки у великій кількості застосовуються в галузі агрономії, промисловості й медицини.

Самі значні відмінності у визначенні інновацій пов'язані з уживанням близьких і корінних термінів для їхньої характеристики. Ця строкатість хоча й відображає синонімічне багатство мови, в той же час указує на необхідність їх уточнення й не тільки заради теорії, але й заради практики.

Нововведення, інновація – трактування цих понять різними авторами визначаються по-різному.

Інновації – це зміни всередині системи [1, 230–231].

Інновації – це й ідеї, й процеси, й засоби, й результати, взяті в єдності якісного вдосконалювання педагогічної системи [3, 230–231].

Окремі педагоги вважають нововведення вузьким розумінням модернізації освіти, інші – широким тощо. У деяких випадках термін нововведення заміняють термінами реформа, осучаснення, удосконалювання, оптимізація, модернізація та ін.

Зупинимося на визначенні інновацій (нововведень) як педагогічної категорії, пов'язаної з деякими визначеннями в соціології (нововведення як соціологічна категорія).

Термін інновація (нововведення) по-різному визначається й у енциклопедіях і словниках:

«Інновація (від лат. *inovatis*) – це новинка, нововведення, зміна. Інновація означає введення чогось нового, введення новизни». Таке визначення не може задовольнити наукові критерії [2, 15].

У визначеннях розуміння поняття нововведення, переважає думка, що воно означає зміну, хоча говорячи про це, деякі мають на увазі нові, інші – кількісні, треті – якісні зміни тощо. Окремі автори замість змін мають на увазі просто новинки, щось нове, процес внесення нового, нових моделей, процес відновлення та ін. Що стосується специфіки, специфічних рис поняття «нововведення», автори в основному підкреслюють, що за допомогою

нововведень (змін, новинок тощо) забезпечується розвиток, удосконалення, поліпшення, підвищення ефективності освітньо-виховної роботи.

Під педагогічними інноваціями мають на увазі нововведення в педагогічній системі, що поліпшують рух і результати навчально-виховного процесу.

Нововведення як педагогічне поняття означає «введення нового в освітньо-виховну роботу. Нововведення часто розглядаються як уведення й застосування нових методів, способів, засобів, нових концепцій, реалізація навчальної літератури, нових навчальних програм, заходів виховання тощо. Поняття нововведення цілком входить у поняття модернізації або осучаснення освітньо-виховної роботи» [4, 32].

Нововведення в освіті – це може бути педагогічний засіб, метод, методика, технологія, програма тощо. Під нововведенням часто розуміють цілеспрямовану прогресивну зміну, тобто певний процес. В інших випадках нововведенням називають сам засіб, уведення якого в систему приводить до її зміни.

Слід розрізняти новизну й нововведення. Якщо під педагогічною новизною розуміти якусь ідею, метод, засіб, технологію або систему, то нововведенням у цьому випадку буде процес упровадження й освоєння цієї новизни. Новизна – щось нове, спеціально спроектоване, досліджене, розроблене або випадково відкрите. Це може бути нове педагогічне знання, технологія, методика, прийом. Нововведення - це продукт освоєння й упровадження новизни.

Автор буде вкладати в поняття «педагогічна інновація» зміни, спрямовані на поліпшення й розвиток систем виховання й освіти.

Одна з причин розвитку інноваційного навчання й становлення педагогічної інноватики – це криза освіти, яка визнається в усьому світі як незаперечний факт. За всіх відмінностей форм її прояву в різних країнах загальними є такі неузгодженості:

- між потребами розвитку суспільної практики й рівнем реальної підготовленості випускників вищої школи;
- новими постановками цілей вищих навчальних закладів і сформованою організаційною структурою й формами управління;
- інтересами й можливостями суб'єктів освітнього процесу.

Інша причина – вітчизняного плану, пов'язана з періодом перебудови в Україні. Одержавши на початку 1990-х рр. можливість саморозвитку, багато шкіл намагалися здійснити інноваційну діяльність, і виявилось, що для впровадження нових форм, методик, педагогічних технологій недостатньо знати ці нововведення, потрібне розуміння того, як

ці нововведення впроваджувати, освоювати й супроводжувати. Виникла потреба в науковій підтримці інноваційної діяльності. У результаті стала розвиватися педагогічна інноватика.

Важлива роль інновацій у системі професійної освіти полягає в тому, що суб'єктами інноваційного процесу є учень і педагог. Якщо це не враховувати, то з педагогічної інновації випадає все власне освітнє, пов'язане з учнем і самим педагогом, уся гуманістична, гуманітарна складова інноваційної діяльності, що стосується, зокрема, формування інноваційного мислення й інноваційної культури як учня, так і вчителя.

Другою відмінною рисою педагогічної інновації є необхідність системного охоплення більшого числа педагогічних проблем, що стосується сфери професійної освіти. Розрізнені локальні інновації втрачають зміст і не мають серйозних перспектив, якщо відсутня їхня координація, взаємозумовленість і підтримка педагогічним колективом.

Умовою, що визначає ефективність педагогічної інновації, є дослідницька діяльність педагогів, які, вирішуючи проблеми приватної методики, задаються більш загальними питаннями й починають по-новому переосмислювати існуючі дидактичні принципи.

Докладний аналіз підходів щодо формування поняття «освітня інновація», призвів до висновку про те, що, незважаючи на численні дослідження вчених і все зростаючий інтерес до даної проблематики, єдиного трактування поняття «освітня інновація» дотепер немає ні в педагогічній літературі, ні в самому інноваційному освітньому середовищі. Дійсно, в низці робіт визначення освітньої (педагогічної) інновації за своїм розумінням і змістом лише підтверджують відсутність серед дослідників єдиного погляду на цю принципово важливу дефініцію в межах розвитку дисципліни – педагогічної інноватики:

- «педагогічна інновація» – це освітня діяльність, пов'язана з іншим, ніж у масовій практиці й у культурній традиції, процесом становлення особистості, з іншим поглядом і підходом до освітнього процесу»;

- «педагогічна інновація» – це такий зміст можливих змін «педагогічної дійсності, який веде (під час освоєння нововведень педагогічним співтовариством і впровадженні їх) до раніше невідомого, що не зустрічалося в такому вигляді в історії освітнього процесу, результату, який розвиває теорію й практику навчання й виховання»;

- «інноваційна діяльність» – це цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності за рахунок створення, поширення й освоєння нових освітніх систем або якихось їх компонентів»[1, 5].

Не виключаючи можливої корисності й прийнятності перерахованих «освітніх інновацій», все-таки прийняте в роботі визначення не можна вважати коректним з певних причин.

По-перше, зазначена у визначенні ознака – «цілеспрямована зміна» – може характеризувати як конструктивну, так і деструктивну, прийнятну й неприйнятну зміну освітнього середовища. У визначенні відсутній цільовий фактор.

По-друге, ознака – «що вносить у середовище впровадження нові елементи» – також не характеризує зміст «нових елементів». Сама по собі новизна не визначає характер її впливу на середовище – позитивний або негативний.

По-третє, ознака – «зухвалий перехід системи з одного стану в інший» – не обов'язково вказує на те, що система в новому стані буде краща й буде позбавлена кризових явищ, що викликали необхідність пошуку нових рішень з їхнього подолання.

Невизначеність ознак, що містяться в аналізованій дефініції, не дають підстав уважати, що «цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище впровадження нові елементи, що викликають перехід системи з одного стану в інший», можна прийняти в якості визначення освітньої інновації. При такому формулюванні воно може бути віднесене до будь-якої сфери діяльності (політичної, технічної, соціальної, військової тощо), але в усіх випадках у ній будуть присутні зазначені недоліки.

Аналіз визначення поняття «педагогічна інновація» в літературі вказує на те, що йому також властиві недоліки, аналогічні розглянутим.

Виключити наявну некоректність у визначенні педагогічної інновації можна, якщо воно буде мати сенс змісту про причини появи й мету реалізації нововведення, про характер його впливу на середовище впровадження й умови його соціалізації. Для цього можна скористатися загально філософським визначенням інновації як «комплексного процесу створення, поширення й використання нового практичного засобу для задоволення людських потреб, що змінюються в ході розвитку соціокультурних систем і суб'єктів».

У даному загальносистемному визначенні зазначені:

- причини появи новизни – виникнення змін у розвитку системи (суб'єктів);
- характер впливу на середовище новизни при його впровадженні – задоволення виникаючих потреб системи;
- умова соціалізації новизни – практична спрямованість, комплексний облік можливостей створення, поширення й використання.

У явному вигляді в даному визначенні відсутня ознака, що відносить інновації до освітньої сфери, й ознака, що визначає ціль створення нововведення.

Доповнити (видозмінити) дане загальне визначення, при якому воно найбільш повно буде відповідати поняттю «педагогічна інновація», можна, сформулювавши загальну мету системи професійної освіти в умовах мінливого соціокультурного середовища.

На сучасному етапі освітня система покликана перейти до концепції розвиваючої особистісної освіти, структуруючи систему безперервного формування творчого мислення й розвитку можливостей учнів, покликаного «розбудити» в людині творця й розвинути закладений у ньому творчий потенціал, виховати сміливість думки, впевненість у своїх творчих здібностях, потреби у творчому способі життя, здатності генерувати нові нестандартні ідеї, що мають загальнолюдську цінність і в той же час не наносять шкоди природі, тобто прищепити людині ті якості, які характеризуються поняттями «інноваційне мислення» й «інноваційна культура». Ці поняття, докладно розглянуті в роботі та характеризують сприйнятливості людини до нового, її здатність до створення нововведень і їх реалізації.

«Інноваційне мислення» – вищий щабель пізнання, що виникає в суспільних відносинах протиріч, їх творчого вирішення на основі усвідомлення відповідності або невідповідності новим потребам та інтересам людини» [2, 8].

«Інноваційна культура людини» – це сфера її духовного життя, що відображає його ціннісну орієнтацію, закріплену в мотивах, знаннях, уміннях, навичках, у зразках і нормах поведінки, що й забезпечує сприйнятливості нових ідей, готовності і здатності до підтримки й реалізації нововведень у всіх сферах життя» [3, 9].

В епоху інтелектуального розподілу світу, еволюційної зміни територіально-сировинного розподілу, в Україні немає альтернативи шляху інноваційного розвитку. Для цього необхідно, щоб досягнення наукової й технічної думки впроваджувалися, і досить швидко; щоб зміни в керуванні, освіті, праві не відставали від технічних змін і допомагали їм; щоб здоровий консерватизм, властивий людям, не переростав у відсталість і гальмування розвитку. Нарешті необхідно сформулювати у ВНЗ «дружелюбне» інноваційне середовище, в якому конструктивне відношення до нової ідеї, будь-яке нововведення буде в числі найбільш значимих цінностей. Отже, пріоритетним завданням системи професійної освіти є забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу, для чого потрібно створити необхідні освітні технології, правові й управлінські механізми, що

дозволяють найбільш повно здійснювати поставлені перед ВНЗ завдання з підготовки професійних кадрів для інноваційної економіки.

Беручи до уваги, що метою інноваційної діяльності в системі професійної освіти є формування людини з розвиненим інноваційним мисленням і високим рівнем інноваційної культури, можна дати таке визначення: освітня (педагогічна) інновація – комплексний процес створення, поширення й використання нового практичного засобу для формування в людині інноваційного мислення й інноваційної культури [4, 10–11].

За такого розуміння педагогічної інновації система професійної освіти буде не тільки сприяти більш масштабному освоєнню результатів фундаментальних і прикладних досліджень ВНЗ у реальному секторі економіки країни, але й забезпечить підготовку кадрів із розвиненим інноваційним мисленням, із рівнем інноваційної культури, готових до реалізації інноваційної політики держави.

В останні роки ЗНО – предмет численних суперечок і дискусій серед педагогів, чиновників, педагогічної громадськості.

Заміна двох іспитів (випускного й вступного), на перший погляд, здається логічною. Але на ділі це нововведення призвело до проблем, які зводять нанівець позитивні очікування від модернізації.

З основних замовників освіти (державна, суспільство, дитина, батьки, учитель) найдужчим гравцем виявилася саме держава. У наш час існує адміністративне, політичне, економічне замовлення на проведення ЗНО, але відсутнє його обґрунтування з погляду педагогічних наук. Позиція автора по відношенню до ЗНО така – це досить знеособлена форма контролю, хоча й має своє місце в освіті. Але в ситуації політичного замовлення й фінансового забезпечення роль ЗНО виявилася надмірно гіперболізована. Вільно або мимоволі, виступаючи в якості орієнтира, ЗНО змушує вчителів і дітей замість гідної й повноцінної освіти займатися «натаскуванням» до цього іспиту. У деяких школах випускники із січня взагалі перестають учитися, і тільки готуються до ЗНО. Із цього погляду ЗНО, звичайно, шкідливе нововведення в сучасній школі, що відволікає її від прямого завдання – якісної освіти кожного учня згідно з його здібностями й можливостям.

ЗНО виявило символом державної ставки не на різноманіття прояву особистісних якостей і можливостей, а на єдину для всієї країни «модель ідеального випускника». Завдання науки, в тому числі й педагогічної інноватики, – змінити цю ситуацію, обґрунтувати й запропонувати шляхи науково обґрунтованих змін у освіті.

Рішення розглянутої проблеми полягає в створенні національної системи освітнього цілерозраховування й відповідної системи

контролю освітніх результатів. Розробка обох систем, як педагогічних нововведень, припускає також конструювання інноваційного механізму їх упровадження й освоєння.

Реалізація в українській школі профільного навчання є одним із головних нововведень. Масштаб планованих і очікуваних наслідків зобов'язує серйозно поставитися до підстав проектування й технологічної діяльності майбутньої профільної школи. Розробка системи профільного навчання повинна відбуватися з урахуванням системного фактору планованих змін. Потрібні діючі способи вирішення проблем, пов'язаних зі стандартами для профільної школи, з єдиним державним іспитом, змінами в змісті освітніх галузей, типологією навчальних курсів.

Передбачається, що профільна школа дозволить подолати розрив між вимогами ВНЗ і можливостями системи загальної освіти. У звичайних класах серед старшокласників із різноспрямованими інтересами нелегко організувати ефективне навчання. Інноваційні методики вирішують ці проблеми.

Але традиційні методи дозволяють досягати цього шляхом відбору змісту освіти. Для цього необхідний відносно однорідний за інтересами й підготовленістю клас.

Одна з актуальних проблем профілізації освіти – невідповідність між цілями й результатами майбутньої роботи. У затвердженій Міністерством освіти концепції профільного навчання декларується завдання «більш повно враховувати інтереси, схильності й здатності учнів». Але це завдання найбільше ефективно вирішується не шляхом профілізації, а шляхом індивідуалізації навчання. Для того, щоб увести індивідуалізацію у світовому й вітчизняному педагогічному арсеналі, є достатня кількість необхідних моделей і технологій навчання. Звичайно, управляти індивідуалізацією навчання контролюючим органам сутужніше, чим обмеженому числу профілів. Тому, напевно, і пропонується не школа індивідуального розвитку, а школа профільного навчання. Але й у цих умовах, якщо розуміти індивідуалізацію як максимальний ступінь профілізації, можна домогтися рішення поставленого завдання.

Висновки. Інновації – це й ідеї, і процеси, і кошти, й результати, взяті у єдності якісного вдосконалення педагогічної системи [4, 230–231].

Причинами педагогічних інновацій є: криза освіти, яка приймається в усьому світі як факт. Потреба наукової підтримки інноваційної діяльності.

Важливу роль у педагогічних інноваціях відіграє типологія. Розкриття різноманітних підходів типології педагогічних інновацій важливо, оскільки

вони відбивають розуміння вченими та педагогами-практиками в різний час сутнісного значення інновацій у освіті, тієї ролі, яку вони їм відводили.

Загальноприйнятої типології чи класифікації нововведень освіти немає. Навпаки, вченими виділено понад 20 критеріїв для класифікації нововведень: довгострокові й короткострокові, розраховані на малі групи й суспільства, радикальні й реформаторські в освіті, в праці, авторитарні й ліберальні, ініціативні й адміністративні тощо.

У роботі виділено дві педагогічні інновації: зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) і профільне навчання у старших класах. Якщо взяти ЗНО, це нововведення призвело до проблем, які зводять нанівець позитивні очікування модернізації.

По-перше, відбувається процес знеособлення освіти. ЗНО не потребує від учнів ні індивідуальних освітніх програм, ні творчого набутку, ні портфоліо, лише тільки відповіді на загальні тести.

По-друге, запровадження ЗНО вносить в освіту пріоритет нетворчої домінанти. Так званий «рівень С» не виконує та не може виконати завдання перевірки оцінки творчих здібностей і компетенцій учнів.

По-третє, створені адміністративним шляхом умови обов'язковості здачі ЗНО призводять до того, що дітям і вчителям шкіл нічого не залишається, як відкидати змістові напрями навчання в угоду тестовим орієнтирам. Учитель як один із головних суб'єктів освіти усувається від оцінки результатів учнів, цим відбувається знеособлення освіти.

Реалізація в українській школі профільного навчання є однією з істотних нововведень. Профільна школа дозволяє подолати розрив між вимогами ВНЗ та можливостями системи загальної освіти. У звичайних класах серед старшокласників із різноспрямованими інтересами нелегко організувати ефективне навчання. Інноваційні методики вирішують ці проблеми.

Якщо ЗНО елемент системи діагностики й оцінки освітніх результатів не враховує (не перевіряє, не оцінює) результатів профільної освітньої траєкторії учня, тоді він може виступати діагностичним чи оцінним інструментом. З іншого боку, з метою об'єктивізувати підсумковий контроль, ЗНО відсуває суб'єктивність учня та вчителя – головних учасників процесу освіти.

На противагу ЗНО, профільне навчання найчастіше розцінюється педагогами як позитивна інновація.

Методологічною основою проектування системи профільного навчання мають виступати принципи свідомості і системності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ангеловські К. Вчителя й інновації : кн. для вчителя ; пер. з макед. / К. Ангеловські. – М. : Освіта, 1991. – 159 с.

2. Брушлінський А. В. Діяльність суб'єкта як єдність теорії і практики / А. В. Брушлінський // Психологічний журнал. – 2000. – № 6. – Т. 21.

3. Загвязінський В. І. Інноваційні процеси в освіті і педагогічна наука / В. І. Загвязінський // Інноваційні процеси в освіті. – Тюмень, 1990.

4. Лазарев В. С. Педагогічна інноватика: об'єкт, предмет і основні поняття / В. С. Лазарев, Б. П. Мартіросян // Педагогіка. – 2004.

РЕЗЮМЕ

В. В. Яценко. Понятие и значение педагогических инноваций.

Выделено практическое значение педагогических инноваций и раскрыты некоторые из направлений реализации педагогических инноваций в современном образовании. Дана характеристика термина «педагогическая инновация». Раскрыты причины развития педагогических инноваций. Проанализированы подходы к типологии педагогических инноваций. Определено значение педагогических инноваций в системе профессионального образования как одной из сфер реализации современного образования. Выделены и раскрыты некоторые из направлений реализации педагогических инноваций в современном образовании. Сформирована реализация профильного обучения как одной из существенных форм нововведений в украинской школе. Определена методологическая основа проектирования системы профильного обучения как принципы сознания и системности украинского образования.

Ключевые слова: образование, инноватика, педагогические инновации, педагогика, профессиональное обучение, внешнее независимое оценивание (ЗНО), профильное обучение.

SUMMARY

V. Yatsenko. Concept and Value of Pedagogical Innovations.

The practical importance of pedagogical innovations and some of the areas of pedagogical innovations in modern education are highlighted in the article. The term «pedagogical innovation» is characterized. The reasons of pedagogical innovations are revealed. Approaches to the typology of pedagogical innovations are analyzed. The meaning of pedagogical innovations in the system of vocational education as one of the areas of modern education is determined. Some of the directions of pedagogical innovations in modern education are distinguished and revealed. Implementation of school education as one of the major forms of innovation in Ukrainian schools is formulated. methodological framework design of specialized education as principles of consciousness and systematic Ukrainian education is defined.

Key words: education, innovation, pedagogical innovations, pedagogic, vocational training, external independent evaluation (ZNO), type teaching.